

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету
проф. Р.М. Постолюк
«27» квітня 2023 р.

**ПРОГРАМА ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**
для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра
на основі ступеня НРК 6, НРК7 (для осіб, які мають на це право)

Схвалено вченою радою психолого-природничого факультету
Протокол № 4 від «26» квітня 2023 р.

Голова вченої ради
психолого-природничого факультету

Віталій ПАВЕЛКІВ

Схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету
Протокол 3 від «26» квітня 2023 р.

Голова навчально-методичної комісії
психолого-природничого факультету

Інна СЯСЬКА

Голова предметної екзаменаційної комісії

Віталій ПАВЕЛКІВ

Розробники: Анатолій ВОРОБІЙОВ
Роман ПАВЕЛКІВ
Вадим ЯМНИЦЬКИЙ

Рівне, 2023

Програма фахового іспиту зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК 6, НРК 7 (для осіб, які мають на це право) / А. М. Воробйов, Р. В. Павелків, В. М. Ямницький. Рівне: РДГУ, 2023. 20 с.

Розробники:

Воробйов А. М., професор, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;

Павелків Р. В., професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, перший проректор РДГУ;

Ямницький В. М., професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ.

Рецензент:

Шпак С.Г., доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування;

Камінська О.В. професор, доктор психологічних наук, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Програма фахового іспиту зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК 6, НРК 7 (для осіб, які мають на це право) визначає вимоги до рівня підготовки вступників, зміст основних освітніх компетенцій, критерії оцінки відповідей вступників, рекомендовані літературні джерела та інформаційний ресурс.

Розглянуто на засіданнях кафедр вікової та педагогічної психології (протокол від 25 квітня 2023 р., № 4), загальної психології та психодіагностики (протокол від 25 квітня 2023 р., № 4), практичної психології та психотерапії (протокол від 26 квітня 2023 р., № 4).

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ЗМІСТ ФАХОВОГО ІСПИТУ	7
1. Математичні методи в психології	7
1.1. Класифікація задач статистичного висновку і методів їх вирішення	7
1.2. Критерії оцінки та порівняння емпіричних даних	7
2. Вікова психологія	7
2.1. Загальні закономірності психічного розвитку	7
2.2. Розвиток психіки у епоху раннього дитинства	8
2.3. Психічний розвиток у епоху дитинства	8
2.4. Розвиток психіки у підлітковому та юнацькому віці	8
2.5. Психічний розвитку період зрілості та старості	9
3. Загальна психологія	9
3.1. Вступ у психологію	10
3.2. Розвиток психіки	10
3.3. Психологія діяльності	10
3.4. Психологія пізнавальної діяльності	11
3.5. Емоційно-вольова сфера особистості	12
3.6. Індивідуально-психічні особливості особистості	12
3.7. Особистість	12
4. Клінічна психологія	13
4.1. Проблеми становлення і перспективи розвитку клінічної психології	13
4.2. Основи нейропсихології і патопсихології та проблеми клінічної психології	13
4.3. Клінічні аспекти розладів психіки і поведінки з основами психотерапії та психофармакології	14
5. Психологічна діагностика	14
5.1. Вступ до психодіагностики	14
5.2. Організація психологічного дослідження	14
5.3. Проблеми психологічного тестування	14
5.4. Діагностика психологічного розвитку: теорія і практика	14
6. Соціальна психологія	14
6.1. Загальні основи соціальної психології. Соціальна психологія особистості	14
6.2. Особливості внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії	15
7. Експериментальна психологія	15
7.1. Методологічні засади наукового знання	15
7.2. Наукові методи дослідження в психології	16
7.3. Етика і психологія науково-психологічного дослідження	16
7.4. Експериментальна парадигма науково-психологічного дослідження	16
7.5. Експериментальні і неекспериментальні плани	17
7.6. Інтерпретація і подання результатів психологічного дослідження	18
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНИКІВ	19
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	20
ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС	20

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма фахового іспиту зі спеціальності 053 Психологія для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК 6, НРК 7 (для осіб, які мають на це право) розроблена на основі освітньо-професійної програми «Психологія» підготовки бакалаврів зі спеціальності 053 Психологія.

Мета фахового іспиту – оцінити ступінь підготовленості та професійної компетентності вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК 6, НРК 7 (для осіб, які мають на це право).

Завдання фахового іспиту:

- визначити рівень сформованості у вступників загальних та спеціальних компетенцій та програмних результатів, передбачених освітньо-професійною програмою «Психологія»;
- встановити ступінь сформованості професійної культури вступників.

Вимоги до підготовленості вступника

Обсяг компетенцій вступників визначається в межах діючої освітньо-професійної програми фахівців ступеня бакалавра У відповідності до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з психології нормативні форми підсумкової атестації щодо встановлення рівня опанування здобувачами відповідних блоків змістових модулів включають наступні освітні компоненти: «Математичні методи в психології», «Психофізіологія», «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Клінічна психологія», «Психодіагностика», «Вікова психологія» та «Експериментальна психологія».

У вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК 6, НРК 7 (для осіб, які мають на це право) повинні бути сформовані наступні компетентності та програмні результати:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів, характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК05. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК06. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК07. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК08. Навички міжособистісної взаємодії,

ЗК09 Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК12. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовою як усно, так і письмово, поважати різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК01. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК02. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК03. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК04. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК05. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

СК06. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

СК07. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК08. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну, групову та дистанційну) відповідно до запиту.

СК09. Здатність здійснювати просвітницьку, психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики. СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

СК12. Здатність застосовувати знання психологічних механізмів функціонування, розвитку та формування психічних явищ, генезису особистості, її діяльності та індивідуальних особливостей.

СК13. Здатність виявляти толерантність (повагу та позитивне ставлення) до розмаїття культур, гендерної приналежності, індивідуальних форм самовираження, та самоздійснення.

Програмні результати

ПР01. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР02. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПР03. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР04. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР05. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

ПР06. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.

ПР07. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПР08. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.

ПР09. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР11. Складати та реалізовувати програму надання психологічної допомоги з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність професійної діяльності.

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії

Порядок проведення фахового іспиту

Фаховий іспит проводиться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією Рівненського державного гуманітарного університету.

Допуск до фахового іспиту вступників здійснюється за умов наявності аркуша результатів вступних випробувань та документа, що засвідчує особу (паспорт).

Фаховий іспит проводиться в усній формі, що передбачає надання відповідей на питання екзаменаційних білетів. Вступник отримує тільки один комплект екзаменаційних завдань, заміна завдань не дозволяється. Екзаменаційні білети складаються відповідно до даної програми, друкуються на спеціальних бланках за встановленим зразком та затверджуються головою приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час фахового іспиту вступник має право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань. Натомість вступнику не дозволяється користуватися сторонніми джерелами інформації (електронними, друкованими, рукописними) та порушувати процедуру проходження фахового іспиту, що може бути причиною для відсторонення вступника від вступних випробувань.

Для письмового запису відповідей на екзаменаційні завдання використовуються аркуші усної відповіді відповідного зразка. Після внесення вступником відповіді до зазначеного аркушу він ставить під нею свій підпис, що підтверджується підписами голови та екзаменаторами фахової атестаційної комісії.

Порядок оцінювання відповідей вступників, критерії оцінювання

Оцінювання відповіді вступників на фаховому іспиті здійснюється членами фахової атестаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора.

Оцінки відповіді кожного вступника визначаються за 200-бальною шкалою.

Норми часу

Норми часу, відведені на проведення фахового іспиту (відповідно до наказу МОН України від 27 серпня 2002 року № 450):

на проведення консультацій перед фаховим іспитом – 2 години на потік (групу);

на проведення фахового іспиту в усній формі – 0,25 год. на одного вступника (кількість членів комісії на потік (групу) вступників не більше трьох осіб).

ЗМІСТ ФАХОВОГО ІСПИТУ

1. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Класифікація задач статистичного висновку і методів їх вирішення

Прийоми первинної обробки даних. Класифікація математичних методів. Характеристика статистичних методів. Етапи статистичного дослідження. Місце методів математичної статистики у класифікації методів психології. Проблема співвідношення якісного та кількісного аналізу даних та інтерпретації результатів експериментальних досліджень. Основні поняття та терміни математичної статистики: вимірювальні шкали, генеральна сукупність, ймовірність подій, варіанта. Характеристика непараметричних (номінальної та ординальної) і параметричних (інтервалів та відношень) вимірювальних шкал.

Прийоми первинної обробки даних. Упорядкування варіант (варіаційний ряд). Поняття про частоту варіанти. Табличні способи представлення результатів дослідження. Вимоги до побудови графіків.

Середні показники результатів дослідження. Види середніх та їх значення. Середні об'єму: арифметичне середнє, квадратичне середнє, гармонічне середнє, хронологічне середнє. Зважена середня. Властивості середнього арифметичного. Обчислення середнього інтервального ряду розподілу величин. Середні положення: медіана, мода, квартили, децили. Переведення сирих даних у проценти. Практичне застосування середніх.

Показники варіативності емпіричних даних. Характеристика варіативності та чинників, які її обумовлюють. Показники варіативності. Розмах варіації. Середнє лінійне відхилення. Дисперсія і стандартне відхилення (середнє квадратичне відхилення). Основні та відносні показники варіації. Коефіцієнт варіації. Нормоване відхилення.

1.2. Критерії оцінки та порівняння емпіричних даних

Властивості кривої нормального розподілу даних. Властивості кривої нормального розподілу даних. Порівняння емпіричної кривої із нормальним розподілом даних. Обчислення ексцесу кривої розподілу. Поняття про число Вестергарда. Т-розподіл Стьюдента, поняття про число ступенів свободи. Вимірювання асиметрії. Ексцес і його вимірювання. Довірчі поняття середнього арифметичного. Поняття про рівень значущості межі. Стандартна помилка середнього арифметичного. Довірчі межі чисел, виражених у процентах.

Параметричні методи порівняння результатів дослідження. Способи статистичної перевірки гіпотез. Порівняння дисперсій, F-розподіл Фішера. З'ясування достовірності різниці середніх арифметичних. Обчислення стандартної помилки різниці середніх арифметичних. Достовірність різниці показників, виражених у процентах.

Непараметричні методи порівняння результатів дослідження. Знаковий (сигнатурний) тест. Метод χ^2 . Критерій Т Уайта. Критерій Вілкоксона (Z). Критерій Манна-Уїтні (U-критерій).

Методи визначення зв'язку між психічними явищами. Поняття кореляції. Завдання та методика кореляційного аналізу. Види кореляційних зв'язків. Властивості коефіцієнта кореляції. Довірча оцінка коефіцієнта кореляції. Обчислення коефіцієнта кореляції на основі альтернативних ознак (коефіцієнт асоціації). Рангова кореляція (коефіцієнт Спірмена). Лінійна кореляція (коефіцієнт Пірсона). Кореляційна матриця.

2. ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

2.1. Загальні закономірності психічного розвитку

Вікова психологія як наука. Визначення предмета вікової психології. Основні завдання вікової психології. Зв'язки вікової психології з іншими науками. Вікова психологія в структурі підготовки майбутнього педагога.

Методи вікової психології. Спостереження та його види. Експериментальні методи. Психолого-педагогічний експеримент. Близнюковий метод. Аналіз продуктів діяльності. Методи опитування. Тестування. Соціометрія.

Поняття про розвиток. Основні категорії, що відносяться до розвитку: ріст, дозрівання, диференціація, навічання, імпринтінг, соціалізація. Рушійні сили розвитку. Розвиток та саморозвиток. Фактори розвитку: спадковість, середовище, активність. Умови психічного розвитку.

Проблема періодизації розвитку в психології. Пошук підстав для виділення етапів розвитку в історії науки (С. Холл, А.П. Блонський, З. Фрейд, Ж. Піаже, Л. Кольберг, Л.С. Виготський, Е. Еріксон). Періодизація Д.Б. Ельконіна. Стабільні та кризові періоди розвитку. Соціальна ситуація розвитку. Поняття про провідну діяльність. Центральне новоутворення кожного етапу.

Нерівномірність психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди. Категорія віку. Проблема акселерації розвитку.

2. 2. Розвиток психіки у епоху раннього дитинства

Характеристика періоду новонародженості. Новонародженість як критичний період. Вроджені форми психіки. Поява індивідуального психічного життя як центральне новоутворення новонародженості.

Характеристика немовлячого віку. Межі віку. Соціальна ситуація розвитку. Розвиток сенсорики та моторики в немовлячому віці. Розвиток форм спілкування мови та мовлення в немовлячому віці. Розвиток розуміння мови та мовлення в немовлячому віці. Особливості емоційного життя немовляти. Криза першого року життя. Основне новоутворення немовлячого віку.

Характеристика умов розвитку в ранньому віці. Межі віку. Соціальна ситуація розвитку. Предметна гра як провідна діяльність дитини раннього віку. Особливості пізнавальної сфери дитини раннього віку. Особливості соціального життя дитини раннього віку. Криза трьох років.

2.3. Психічний розвиток у епоху дитинства

Загальна характеристика розвитку в дошкільному віці. Розвиток пізнавальної сфери дошкільника. Особистісний розвиток дошкільника. Психологічна готовність до шкільного навчання. Криза 6-7 років та її основні новоутворення. Діагностика психологічної готовності до навчання в школі.

Загальні умови розвитку в молодшому шкільному віці. Формування учбової діяльності як провідної в молодшому шкільному віці. Основні новоутворення віку: довільність, внутрішній план дій, рефлексія. Розвиток пізнавальних процесів в молодшому шкільному віці. Особистісний розвиток молодшого школяра. Особливості соціальних взаємин в молодшому шкільному віці: спілкування з дорослими та однолітками.

2.4. Розвиток психіки у підлітковому та юнацькому віці

Основні лінії та задачі розвитку в підлітковому віці: пубертатний розвиток, когнітивний розвиток, соціалізація, становлення ідентичності. Проблема визначення меж підліткового віку. Підліткова криза. Проблема визначення провідного виду діяльності в підлітковому віці. Особливості пізнавальної сфери підлітка. Особистісний розвиток в підлітковому віці. Види дорослості. Становлення самосвідомості: самопізнання, самооцінка, саморегуляція в підлітковому віці.

Проблема визначення меж юнацького віку. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Розвиток інтелектуальної сфери. Формування світогляду. Пошуки сенсу життя в юності. Особливості особистісного розвитку юнака. Проблеми спілкування з дорослими та однолітками. Проблема «батьків і дітей». Любов, почуття приналежності та пошуки інтимності в ранньому юнацькому віці.

2.5. Психічний розвитку період зрілості та старості

Загальна характеристика періодів молодості, зрілості, старості. Проблема виділення періодів розвитку дорослої людини. Завдання, ресурси та кризи розвитку. Проблеми старіння. Біологічні аспекти геронтогенезу. Психологічне переживання старіння та старості. Зміна часової перспективи.

3. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

3.1. Вступ у психологію

Загальна характеристика психології як науки. Особливості психології як науки та її місце у системі наук. Відмінності наукової та життєвої психології. Етапи розвитку психології: донауковий і науковий. Становлення психології як самостійної науки, створення власного категоріального апарату психології. Проблема предмету психології. Принципи класифікації галузей психології і структура сучасної психологічної науки. Інтеграція галузей, комплексне дослідження психічних явищ.

Психологія як система знань. Методологічні принципи психології. Визначення методології та її рівнів: філософського, загально-наукового, методичного. Вимоги до проведення різних етапів психологічного дослідження. Поняття про метод, методику, техніку та процедуру психологічного дослідження. Класифікація методів. Проблема достовірності і репрезентативності даних психологічного дослідження. Валідність. Види валідності.

Природничонаукові основи психології. Будова, функціонування і властивості центральної нервової системи. Загальна будова нервової системи людини. Поняття та види рецептора. Поняття аналізатора. Структура і основні поля кори головного мозку. Представництво основних психічних процесів та станів людини в корі головного мозку. Положення в центральній нервовій системі, роль та функції ретикулярної формації. Психіка та мозок: принципи та загальні механізми зв'язку. Взаємовідношення психічних явищ з роботою мозку. Анатомо-фізіологічне представництво в мозку психічних процесів та станів людини. Фізіологічні механізми, структури головного мозку і тілесні органи, які беруть участь у формуванні відчуттів. Генетичні корені психології та поведінки.

3.2. Розвиток психіки

Походження і розвиток психіки у філогенезі. Система і рівні основних форм відображення (фізичне, фізіологічне, психічне). Розвиток форм відображення дійсності. Характеристика психічного відображення.

Проблема об'єктивного критерію психіки. Історія спроб визначення межі непсихічних (допсихічних) і психічних форм існування матерії (пан-, біо-, антропо-, нейропсихізм, функціональні критерії). Гіпотеза про об'єктивний критерій психіки Типи і форми поведінки.

Стадії та рівні розвитку психіки у філогенезі (О.М.Леонт'єв, К.Е.Фабрі). Основні особливості психічної діяльності тварин на відміну від психіки людини. Друга сигнальна система.

Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Гіпотеза про походження свідомості: роль праці та мови. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Засвоєння суспільно-історичного досвіду як генеральний шлях онтогенезу людського індивіду. Закономірності і динаміка розвитку психіки дитини в онтогенезі. Вікова періодизація.

3.3. Психологія діяльності

Діяльність. Визначення діяльності. Співвідношення понять "діяльність", "поведінка" та "активність". Специфіка людської діяльності. Основні атрибути діяльності. Структура діяльності. Поняття дії, операції та засобів здійснення діяльності. Мотивація діяльності. Внутрішні та зовнішні компоненти діяльності, взаємопереходи між ними. Основні поняття і принципи теорії діяльності (О.М.Леонт'єв). Визначальна роль діяльності у розвитку

свідомості. Освоєння діяльності. Збільшення (зменшення) одиниць діяльності. Уміння як сукупність знань і навичок. Характеристика, види навичок і етапи їх формування. Структура і взаємодія навичок. Звички і їх роль у поведінці людини. Походження внутрішньої психічної діяльності із зовнішньої практичної (інтеріоризація). Екстеріоризація та її роль в контролі психічних процесів. Види людської діяльності.

Спілкування як діяльність. Розвиток спілкування в онтогенезі. Функції спілкування. Проблема співвідношення спілкування і діяльності. Спілкування як самостійний вид діяльності і його вплив на психічний розвиток. Спілкування як обмін інформацією. Спілкування як взаємодія. Спілкування як сприймання, розуміння і оцінка соціальних об'єктів. Специфічні риси і механізми соціальної перцепції.

Психологічна характеристика ігрової діяльності. Розвиток особистості дитини у грі. Виникнення гри на певному етапі розвитку цивілізації. Гра як підготовка дітей до життя у суспільстві і праці. Теорії гри. Види гри. Розвиток форм гри в онтогенезі. Будова гри (тема, сюжет, ролі, ігрові дії, ігровий матеріал, рольові відношення, реальні відносини).

Психологічна характеристика учбової діяльності. Процес учіння як теоретична і прикладна проблема психології. Структурні компоненти учіння. Мотивація учіння. Види навчальних мотивів. Закономірні зміни в мотивації учіння, зумовлені віковими особливостями дитини. Шляхи формування внутрішньої мотивації учіння. Навчання, його цілі. Проблема взаємозв'язку навчання і розвитку. Поняття про актуальний рівень і "зону найближчого розвитку". Орієнтація на "зону найближчого розвитку" і сензитивні періоди як умова оптимізації процесу навчання. Сучасні теорії учіння і навчання (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, П.Я.Гальперін, К.Роджерс та інші)

Психологічна характеристика трудової діяльності. Розвиток особистості в процесі праці. Психологічні ознаки праці. Зародження і розвиток елементів праці в предметній діяльності, грі і навчанні. Мотиви трудової діяльності. Проблема визначення "професійної відповідності". Вміння та навички як структурні елементи діяльності. Утворення вмінь та навичок. Моторні вміння та навички. Пізнавальні вміння та навички: перцептивні, мнемічні, інтелектуальні, орієнтувальні. Практичні вміння та навички. Поняття звички та її місце в структурі діяльності.

3. 4. Психологія пізнавальної діяльності. Діагностика і прийоми розвитку

Загальна характеристика пізнавальних процесів. Характеристика пізнавальних процесів як індивідуальна якість. Фактори розвитку пізнавальних процесів.

Відчуття. Уявлення про відчуття. Походження відчуттів. Види відчуттів. Значення відчуттів в житті людини. Фізична характеристика середовища, яке породжує відчуття. Різноманітність відчуттів і відображення багатства важливих для людини властивостей середовища, в якому вона живе.

Природа відчуттів. Рецепторна теорія відчуттів. Фізіологічні механізми відчуттів. Філогенез та онтогенез відчуттів. Феноменологія відчуттів. Загальні закономірності відчуттів. Поняття чутливості, абсолютного і відносного порогів відчуттів. Взаємодія відчуттів як зміна чутливості одного аналізатора під впливом стану іншого.

Сприймання. Сприймання як активний процес побудови перцептивного образу за допомогою перцептивних дій. Природа сприймання: філогенез та онтогенез сприймання. Сприймання і механізми роботи мозку. Рівні перцептивної діяльності. Послідовність перцептивних актів, включених у процес сприймання. Основні властивості образу сприймання. Феноменологія сприймання.

Пам'ять. Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті і діяльності людини, в навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Теорії пам'яті. Процеси і закономірності пам'яті. Феноменологія пам'яті. Індивідуальні особливості пам'яті, їх якісні та кількісні характеристики. Онтогенез пам'яті.

Мислення. Поняття про мислення. Види мислення. Логічні операції мислення. Основні процеси мислення. Визначення понять. Класифікація людей за типами мислення. Типи

теорій мислення. Різні підходи до розвитку мислення. Групові форми роботи, що стимулюють розвиток мислення. Техніка "брейнстормінгу". Поняття творчого мислення, його особливості та умови продуктивності. Фактори, які сприяють та перешкоджають творчому мисленню людини. Поняття інтелекту. Тести інтелекту. Коефіцієнт інтелекту. Стійкість та мінливість показників інтелектуального розвитку, неоднозначність їх зв'язку з професійними досягненнями людини.

Уява і творчість. Поняття про уяву. Види уяви та їх особливості. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви. Поняття про творчість. Будова та функції механізму творчості. Поняття механізму. Продукти творчості: відкриття, винахід, нові художні образи, художні твори. Зв'язок процесу творчості з уявою.

Мова та мовлення. Значення мовлення в житті людини, в її психології та поведінці. Мовлення як засіб спілкування (комунікації) і узагальнення (мислення). Види мовлення, їх призначення. Відмінності між мовою та мовленням. Теорії засвоєння мовлення і розвитку мовлення. Проблема вродженого та набутого в людському мовленні. Досвід навчання тварин людському мовленню. Значення слова як одиниці мислення та мовлення. Особливості початкового періоду розвитку мислення і мовлення дитини. Егоцентричне мовлення дитини як проміжна форма між внутрішнім та зовнішнім мовленням. Становлення та функціонування дитячого мовлення, розвиток його граматичних структур та комунікативних функцій. Механізми засвоєння мовлення дитиною.

Увага. Особливості уваги як психічного процесу та стану людини. Властивості уваги. Функції уваги. Види уваги. Роль уваги у сприйманні, пам'яті, мисленні, різних видах діяльності і спілкування людини.

3.5. Емоційно-вольова сфера особистості

Воля. Воля та її основні ознаки. Значення волі в житті людини, в організації та регуляції її діяльності та спілкування. Первинні, вторинні та третинні вольові якості особистості. Вольова регуляція поведінки як наділення її більш високим змістом. Зв'язок вольової регуляції з мотивацією діяльності. Рефлексія та воля. Основні напрямки розвитку волі. Воля та формування вищих психічних функцій людини. Становлення і закріплення свідомої регуляції вчинків як важливий етап у розвитку волі. Виховання у дітей вольових якостей особистості.

Емоції. Поняття про емоції. Значення емоцій в житті людини. Основні функції емоцій. Класифікація та види емоцій. Параметри для оцінювання емоційних процесів та станів: інтенсивність, тривалість, глибина, усвідомлюваність, походження, умови виникнення та зникнення, дія на організм, динаміка розвитку, спрямованість, спосіб вираження та нейрофізіологічна основа. Теорії емоцій. Зв'язок емоцій та потреб людини. Індивідуальна своєрідність емоцій та почуттів. Розвиток емоційно-особистісної сфери у людини.

Мотивація. Поняття мотиву та мотивації. Співвідношення диспозицій (мотивів), потреб та мети. Загальна побудова мотиваційної сфери людини. Основні параметри, за якими оцінюються ступінь розвинутості мотиваційної сфери. Поняття про мотивацію як про свідомий та несвідомий процес. Основні напрямки дослідження мотивації. Мотивація, самооцінка та рівень домагань. Мотив влади, його прояви. Індивідуальні відмінності в мотивації влади. Поведінка людей з різними мотивами в експериментальних ситуаціях типу "дилема в'язня". Мотивація просоціальної поведінки. Альтруїзм та емпатія як мотиви. Мотивація агресивності та фрустрація.

3.6. Індивідуально-психічні особливості особистості

Темперамент. Поняття про темперамент. Види темпераменту. Темперамент та основні властивості нервової системи людини. Психологічна характеристика темпераменту, прояви його основних властивостей. Поняття індивідуального стилю діяльності. Індивідуальний стиль діяльності як результат пристосування вроджених властивостей нервової системи людини та інших анатомо-фізіологічних здібностей організму до вимог тієї чи іншої

діяльності. Зв'язок темпераменту з основними властивостями особистості. Темперамент та вчинки. Темперамент та характер. Темперамент та здібності людини.

Характер. Загальне уявлення про характер. Характер та темперамент людини. Місце характеру в загальній структурі особистості. Риси характеру та інші риси особистості. Характер та захисні механізми. Загальні підстави для побудови типології характерів. Типології характерів. Витоки людського характеру. Становлення характеру. Проблема перевиховання характеру. Характер та воля людини. Характер та мотивація поведінки.

Здібності. Загальне уявлення про здібності. Класифікація здібностей людини. Загальна теорія здібностей. Здібності у структурі особистості. Показники здібностей. Здібності, задатки та індивідуальні відмінності людей. Властивості нервової системи як задатки для розвитку елементарних динамічних здібностей. Міжстатеві індивідуальні відмінності в задатках і здібностях. Природні передумови здібностей. Актуальні та потенційні здібності. Альтернативні концепції походження здібностей. Механізми формування та розвиток здібностей. Етапи розумового розвитку дитини і підлітка. Здібності та вікова сенситивність. Особливості вищих людських здібностей. Здібності, інтелектуальний розвиток та творчі можливості. Здібності, талант та геніальність.

3.7. Особистість

Поняття особистості. Теорії особистості в психології. Людина як індивід, особистість, індивідуальність. Структура індивіду. Походження ознак індивідуальності. Проблема визначення особистості та її структури; співіснування великої кількості різних визначень як наслідок багатогранності феномену особистості. Основні історичні періоди вивчення особистості. Класифікація сучасних теорій особистості, її підстави. Безпосередність зв'язку між методом вивчення особистості та теоретичними поглядами його автора.

Особистісний розвиток. Суспільна природа особистості. Становлення особистості у спільній діяльності і спілкуванні. Соціальне середовище як "поле значень" (О.Леонтьев) і його вплив на особистісний розвиток. Перше народження особистості. критерії розвиненої особистості (Л.Божович). Свідомий розвиток особистості. Проблема періодизації особистісного розвитку (концепції К.Юнга, Е.Еріксона, Д.Ельконіна). Аномальний розвиток особистості: причини, можливості, запобігання і корекції. Діалектична єдність розвитку і сталості особистості. Особистість як системність індивіду.

Характеристики особистості. Спрямованість особистості. Поняття про мотивацію. Потреба як головний мотиваційний фактор. Класифікація потреб. Загальна будова мотиваційної сфери людини. Поняття про мотив, ціль. Ціннісні орієнтації. інтерес як мотив. Характеристики мотиваційної сфери: розвиненість, гнучкість, ієрархізованість. Полімотивація діяльності. Мотиваційний конфлікт. Психологічні теорії мотивації. Сучасні напрями досліджень мотивації ідеали і переконання. Світогляд особистості. Я-концепція: визначення і функції. Компоненти і складові Я-концепції. Самосвідомість, її функції: компоненти самосвідомості та їх розвиток в онтогенезі. Самооцінка. Особливості самооцінки на різних вікових етапах. Рівень домагань. Фрустрація. Тривожність. Локус-контроль і локус-оцінка. Деадаптація. Психологічний захист. Механізми захисту у дітей. Методи вивчення Я-концепції. Можливості розвитку самосвідомості і зміни самооцінки. Гармонійна і дисгармонійна особистість.

Особистість у системі міжособових відносин. Поняття про групу. Класифікація груп. Референтна група. Соціальнопсихологічний розвиток групи. Людина і група. Впливи групи на особистість і особистості на групу. Природа лідерства, рольова диференціація лідерства. Позиція особистості у групі (соціальна роль, статус). Шляхи покращення соціальнопсихологічного клімату у групі. Сім'я як мала група. Вплив особливостей сімейного виховання на розвиток особистості, дитини. Методи вивчення міжособистісних відносин.

4. КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

4. 1. Проблеми становлення і перспективи розвитку клінічної психології

Предмет, методологія і завдання клінічної психології. Специфіка методів досліджень у клінічній психології. Психічні процеси, стани, властивості та їх клінічний аналіз. Особистість як об'єкт клінічного дослідження. Клінічні та психотерапевтичні аспекти спілкування.

4. 2. Основи нейропсихології і патопсихології та проблеми клінічної психології

Нейропсихологія та проблема вищих психічних функцій. Основи нейропсихології: агнозії, амнезії, афазії та апраксії. Основи патопсихології: розлади пізнавальних процесів. Основи патопсихології: розлади емоційно-вольової сфери. Основи патопсихології: розлади мислення та свідомості.

4. 3. Клінічні аспекти розладів психіки і поведінки з основами психотерапії та психофармакології

Основи нозології: неврози, психопатії, психози. Основи нозології: психосоматичні захворювання. Клінічні аспекти девіантної та адиктивної поведінки. Основи психотерапії розладів психіки і поведінки. Основи психофармакології розладів психіки і поведінки.

5. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА

5. 1. Вступ до психодіагностики

Місце психодіагностики в системі наукових знань. Історія психологічної діагностики. Норма професійної етики текстологів. Загальні етичні принципи психодіагностичного обстеження. Вимоги до розробки тестів. Вимоги до психодіагностиків-практиків. Використання тестів спеціалістами-суміжниками. Врахування у дослідженні особливостей психологічних методів. Роль особистості психолога в дослідженні.

5. 2. Організація психологічного дослідження

Основні форми організації психологічних обстежень. Підготовка та організація психологічного дослідження. Основні методи психодіагностики. Необхідність класифікації діагностичних методик. Основні класифікаційні системи психодіагностичних процедур. Операційна класифікація методів.

5. 3. Проблеми психологічного тестування

Способи статистичної обробки результатів вимірювання. Шкалювання, типи шкал. Психометричні основи психодіагностики. Основні критерії оцінки психодіагностичних методик. Надійність. Валідність як основна психометрична властивість. Репрезентативність тестових норм. Способи визначення репрезентативності. Стандартизація тестів. Лінійна стандартизація. Нелінійна нормалізація. Вимоги до психометричної підготовки психолога. Проблеми конструювання і використання психодіагностичних методик.

5. 4. Діагностика психологічного розвитку: теорія і практика

Дослідження властивостей особистості. Дослідження спрямованості особистості. Психодіагностика індивідуальної свідомості. Психодіагностика самосвідомості. Особистісні опитувальники. Психодіагностика міжособистісних стосунків. Діагностика пізнавальної сфери.

6. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

6.1. Загальні основи соціальної психології. Соціальна психологія особистості

Соціальна психологія як наука. Предмет і завдання соціальної психології, її

структура, функції та категорії. Виникнення та становлення соціальної психології як науки. Експериментально-прикладний та експериментальний етапи у розвитку соціальної психології. Розвиток соціальної психології за рубежом: головні теоретичні напрями. Становлення і розвиток вітчизняної соціальної психології. Методологічні основи соціально-психологічного дослідження. Основні методи соціально-психологічних досліджень.

Проблема особистості в соціальній психології. Поняття особистості в соціальній психології. Особливості взаємозв'язку особистості і суспільства. Соціально-психологічні теорії особистості. Проблема соціалізації індивіда. Сутність соціалізації, її стадії, інститути та механізми. Проблема вікових криз та соціалізація. Поняття статусу та ролі в соціальній психології. Основні складові статусу особистості. Позиція особистості як інтегральна система вибіркового стосунків особистості. Соціальні установки. Взаємний вплив соціальних установок та поведінки. Зміна соціальних установок. Соціально-психологічна компетентність особистості.

Гендерні та культурні детермінанти соціальної поведінки особистості. Поняття гендеру в соціальній психології. Відмінність та подібність статей. Статеві-рольові параметри особистості. Поняття гендерної ролі. Основні концепції гендера. Гендерна соціалізація. Провідні чинники гендерної соціалізації. Гендерна ідентичність. Відмінності у світосприйманні та чутливості. Мотиваційна сфера чоловіка і жінки. Гендерні відмінності у невербальній комунікації. Рівноцінність особистісного розвитку статей. Гендерні стереотипи, їх вплив на процес комунікації. Прикладні аспекти гендерної психології. Вплив культури та епохи на гендерні ролі. Вплив культури на соціальні стосунки.

Я-концепція як детермінанта соціальної поведінки особистості. Поняття „Я-концепції” в соціальній психології. Структурні компоненти Я-концепції. Основні фактори та механізми формування Я-концепції. Теорії самосприйняття та самоатрибуції. Ефект переоцінки. Прогнозування власної поведінки. Самосвідомість особистості як чинник самовизначення у групі. Я-концепція та персоніфікація. Поняття набутої безпомічності. Поняття самоефективності. Локус контролю. Теорія унікальності „Я”. Схильність на користь власного Я: мотивація самоповаги, нереалістичний оптимізм. Теорії самопрезентації та саморозкриття. Самовиправдання та збереження власної самооцінки.

Міжособистісна аттракція: близькість, симпатія, дружба, кохання. Поняття міжособистісної аттракції. Основні передумови аттракції. Почуття як системи поведінки. Соціальний контроль над почуттями. Поняття дружби. Зовнішня привабливість і симпатія. Стандарти краси. Теорії міжособистісної аттракції. Підтримання близьких стосунків. Визначення кохання. Трьохкомпонентна теорія кохання. Розрив близьких стосунків. Процес та переживання розриву.

Соціальні упередження та агресивна поведінка. Упередження як соціально-психологічний феномен. Визначення упередження, стереотипізації та дискримінації. Соціальні, емоційні та когнітивні джерела упереджень.

Поняття та основні теорії агресії. Ситуативні та диспозиційні детермінанти агресії. Масова культура та агресія. Соціальні ситуації, що підвищують агресивність: фрустрація, пряма провокація, наслідування. Вплив культурних факторів на рівень агресії. Шляхи запобігання та послаблення агресії.

Альтруїзм та просоціальна поведінка особистості. Проблема альтруїзму та просоціальної поведінки в соціальній психології. Основні теорії альтруїстичної поведінки: еволюційна теорія, теорії соціального обміну та соціальних норм. Диспозиційні та ситуативні детермінанти. Ефект кількості свідків. Гендерні та культурні детермінанти просоціальної поведінки. Соціалізація альтруїзму.

Прикладні аспекти соціальної психології. Особливості прикладних досліджень у соціальній психології. Прикладна соціальна психологія у сфері освіти і науки. Соціальна психологія і охорона здоров'я: стрес і здоров'я людини, шляхи подолання стресу. Соціальна психологія та управління. Соціальна психологія і закон.

6. 2. Особливості внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії

Проблема спілкування в соціальній психології. Комунікативна сторона спілкування. Спілкування як феномен соціальної психології. Основні характеристики спілкування. Особистість у контексті спілкування. Види спілкування. Структура спілкування як проблема психології. Характеристика функцій спілкування. Розвиток спілкування в онтогенезі. Сутність міжособистісної комунікації. Структура та засоби комунікації. Психологічні особливості вербальної та невербальної комунікації. Труднощі спілкування. Деформації спілкування. Бар'єри спілкування.

Інтерактивна та перцептивна сторона спілкування. Поняття інтеракції. Різновиди взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Взаємодія і міжособистісний вплив. Поняття маніпуляції. Поняття соціальної перцепції. Формування першого враження про партнера. Проблема точності сприйняття партнера. Ефекти міжособистісного сприйняття. Механізми міжособистісного сприймання.

Соціальна психологія груп. Поняття групи. Сутнісні ознаки малої групи. Основні підходи та напрями вивчення малої групи. Класифікація груп. Процес входження особистості в групу. Структура взаємовідносин у малій соціальній групі. Культура первинних груп. Проблема соціального контролю.

Динамічні процеси у групах. Поняття групової динаміки. Концепції і моделі розвитку малої групи. Механізм групової динаміки. Психологічні умови і фактори виникнення групи. Групові норми і нормативна поведінка. Дослідження нормативного впливу групової більшості. Феномен групового тиску. Дослідження феномену конформізму в соціальній психології. Конфліктність та конформізм. Вплив меншості на групу. Проблема групової згуртованості. Лідерство і керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства і керівництва. Стилі лідерства і керівництва. Проблема прийняття групового рішення. Групові деформації. Явища групової поляризації. Етапи прийняття рішення.

Конфлікти. Причини виникнення та шляхи розв'язання. Проблема конфлікту у соціальній психології. Історія вивчення проблеми конфлікту. Класифікація конфліктів. Функції конфліктів. Динамічна структура конфлікту. Етапи перебігу конфлікту. Стратегії поведінки особистості в міжособистісному конфлікті. Шляхи розв'язання конфліктів. Корекція та керування конфліктом.

Психологія великих соціальних груп і масових явищ. Психологічні характеристики великих соціальних груп. Головні ознаки великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціально-психологічна характеристика етнічних та релігійних спільнот. Поняття національної ментальності. Психологічні особливості українського національного характеру. Психологія масових явищ. Психологічні особливості великих стихійних груп. Соціально-психологічна сутність натовпу. Підходи до класифікації натовпу. Психологічна характеристика масових способів впливу.

7. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

7. 1. Методологічні засади наукового знання

Науково-природнича парадигма психології. Історична логіка розвитку наукової психології. Наука як особлива сфера і спосіб суспільного функціонування. Два стани науки (Т. Кун): революційна фаза і фаза „нормальної науки”. Поняття парадигми. Науково-природнича парадигма психологічного знання. Принцип верифікованості і принцип фальсифікованості (К. Поппер). Основні напрями методології наукового дослідження. Критерії наукового знання. Номотетична та ідіографічна дослідницька орієнтація. Сцієнтистська методологія розвитку наукового методу і наукового знання.

Структура нормативного процесу наукового дослідження. Принципи наукового дослідження в психології. Типи дослідницьких стратегій в психології. Нормативна рамка наукового дослідження. Метод як спосіб відбору, контролю і спростування недостовірних

припущень. Відносність змісту наукового знання. Основні припущення і принципи теорії природничонаукового дослідження: темпоральна неперервність, незворотність подій, ізотропність простору, об'єктивність і реальність подій. Емпіричні і теоретичні дослідження. Фундаментальні і прикладні, монодисциплінарні і міждисциплінарні, аналітичні і комплексні дослідження. Пошукові, критичні, уточнюючі і реплікативні дослідження. Специфіка пілотажних досліджень у психології. Особливості польових досліджень.

Форми наукового знання. Теорія, її структура та види. Наукова проблема і гіпотеза. Типи гіпотез. Форми неемпіричного (теоретичного) знання: закони, класифікації, типології, моделі, схеми, гіпотези. Теорія як вища форма наукового знання. Структура теорії. Аксиоматичні і гіпотетико-дедуктивні, якісні і формалізовані теорії. Критерії „сильної” теорії: верифікованість, евристична цінність, економність, внутрішня узгодженість, економність, широта охоплення, функціональна значимість. Постановка проблеми в психології. Наукова гіпотеза. Операціоналізація експериментальних гіпотез. Гіпотези про наявність явища, зв'язку між явищами, причинно-наслідкові зв'язки між явищами. Статистичні гіпотези: гіпотеза про схожість (H_0) і гіпотеза про відмінність (H_1).

7.2. Наукові методи дослідження в психології

Підходи до класифікації методів науково-психологічного дослідження. Емпірична група методів у психології. Класифікація методів психологічного дослідження Б. Г. Ананьєва. Організаційні методи. Емпіричні методи. Способи обробки даних. Інтерпретаційні методи. Теоретичні і емпіричні методи. Обсерваційні методи: спостереження і самоспостереження. Експериментальні методи: лабораторні, природні, психолого-педагогічні. Психодіагностичні методи. Праксіометричні методи. Проективні методи. Методи моделювання. Психогенетичні методи.

Неекспериментальні методи та особливості їх використання у психології. Особливості і процедура спостереження. Види спостереження. Переваги і недоліки спостереження. Специфіка використання методів бесіди, інтерв'ю, анкетування. „Архівний” метод: біографічний і контент-аналіз.

7.3. Етика і психологія науково-психологічного дослідження

Етичні принципи дослідження в психології. Етичні принципи психологічного дослідження: компетентність, чесність, професійна і наукова відповідальність, повага прав і людської гідності, турбота про благополуччя інших людей, соціальна відповідальність. Планування досліджень за участю людей і тварин. Принцип добровільної участі. Наукове шахрайство і фальсифікація даних.

Соціально-психологічні аспекти взаємодії досліджуваного і експериментатора. Психологічний експеримент як спільна діяльність досліджуваного і експериментатора. Типи досліджуваних, мотивація участі в експерименті. Експериментатор: його особистість і діяльність. Особистість досліджуваного і ситуація психологічного експерименту. Типи експериментальних ситуацій і стиль спілкування досліджуваного і експериментатора.

Вплив особистості досліджуваного і експериментатора на результати дослідження. «Ефекти» взаємодії та способи їх контролю. Методи контролю впливу особистості досліджуваного на експеримент. Методи контролю впливу особистості експериментатора на результати. Досліджуваний як джерело артефактів: «ефект плацебо», «ефект Хоторна», «ефект Пігмаліона», «ефект первинності», «ефект аудиторії». Мотив позитивної самопрезентації досліджуваного.

7.4. Експериментальна парадигма науково-психологічного дослідження

Етапи проведення психологічного експерименту. Планування і реалізація експерименту. Класифікація методів організації дослідження. Етапи проведення цілісного експериментального дослідження. Схема реалізації експериментальної процедури. Процесуальна класифікація планів дослідження.

Проблема вимірювання в психології. Вимірювання як основна проблема в психології. Види шкал вимірювання: номінальна, ординальна, інтервальна, відношень. Проблема квантифікації результатів психологічного вимірювання.

Використання математико-статистичних методів аналізу даних психологічного дослідження. Описова статистика і статистика висновку. Нульова і альтернативна гіпотези. Поняття про рівень значимості результатів. Статистичні критерії. Перевірка статистичних гіпотез. Помилки першого і другого роду. Види статистичних гіпотез. Параметричні і непараметричні методи, факторний аналіз, дисперсійний аналіз, множинна регресія.

Поняття валідності та її види. Фактори, що порушують зовнішню і внутрішню валідність. Валідність експериментальних досліджень. Валідність статистичних висновків, операціональна валідність, конструктна валідність, зовнішня і внутрішня валідність. Загроза для зовнішньої і внутрішньої валідності. Фактори, що порушують внутрішню валідність. Причини порушення зовнішньої валідності.

Залежні і незалежні змінні. Поняття про зовнішні змінні і способи їх контролю. Експериментальні змінні. Незалежні змінні психологічного експерименту: характеристики завдань, особливості ситуації, «змінні організму», константні характеристики досліджуваного. Залежні змінні психологічного експерименту: формально-динамічні і змістовні параметри поведінки. Відношення між змінними. Способи контролю незалежної змінної: активні і пасивні методи. Методи контролю зовнішніх (побічних і додаткових) змінних: елімінація зовнішніх змінних, константність умов, балансування, контрбалансування, рандомізація.

Експериментальна вибірка і способи її формування. Репрезентативність експериментальної вибірки. Поняття про генеральну і вибіркову сукупності. Види конструювання експериментальних груп. Експериментальна і контрольна вибірки. Правила формування вибірки досліджуваних: критерій операціональної валідності, критерій еквівалентності досліджуваних, критерій репрезентативності. Стратегії конструювання груп досліджуваних: рандомізація, попарний відбір, рандомізація з виділенням страт, наближене моделювання, репрезентативне моделювання, залучення реальних груп.

7.5. Експериментальні і неекспериментальні плани

Класифікація експериментальних планів. Планування експерименту. Основні експериментальні плани: плани для однієї і двох незалежних змінних, факторні плани, планування за методом латинського і греко-латинського квадратів. Плани експериментів на одному досліджуваному. Планування за методом часових серій. Контроль асиметричних переносів і плацебо-ефекту.

Доекспериментальні і квазіекспериментальні плани. Відмінності між доекспериментальними і квазіекспериментальними планами. Специфіка доекспериментальних планів. Варіанти доекспериментального плану: дослідження одиничного випадку, план з додатковим і підсумковим тестуванням однієї групи, порівняння статистичних груп. Особливості квазіекспериментальних планів. Типи квазіекспериментальних планів: плани експериментів для нееквівалентних груп, плани дискретних часових серій. Плани *ex-post-facto*, особливості їх застосування.

Кореляційний підхід у психології. Плани кореляційних досліджень. Теорія кореляційного дослідження. Поняття кореляції в психології. Поняття про кореляційний зв'язок і кореляційну залежність. Графіки розсіювання. Сила і статистично достовірна значимість коефіцієнта кореляції. Проблема направленості і проблема третьої змінної при інтерпретації результатів кореляційних досліджень. Планування кореляційних досліджень. Типи кореляційного дослідження: порівняння двох груп, одномірне дослідження однієї групи в різних умовах, кореляційне дослідження попарно еквівалентних груп, багатомірне кореляційне дослідження, структурне кореляційне дослідження, лонгітюдне кореляційне дослідження. Обробка та інтерпретація результатів кореляційного дослідження.

Кросскультурні і психогенетичні дослідження. Особливості кросскультурних досліджень. Основні плани кросскультурних досліджень: порівняння двох або більше природніх або відібраних методом рандомізації груп із двох популяцій, поєднання плану порівняння двох і більше груп з лонгітудом. Гіпотези, що формулюються при проведенні кросскультурних досліджень. Класифікація кросскультурних досліджень. Основні проблеми планування кросскультурних досліджень. Особливості проведення психогенетичних досліджень. Методи психогенетичних досліджень: генеалогічний метод, сімейні дослідження, метод прийомних дітей, метод близнюків. Різновиди близнюкового методу.

7.6. Інтерпретація і подання результатів психологічного дослідження

Результати дослідження, їх інтерпретація і подання. Форми подання результатів дослідження. Результати емпіричного дослідження і їх подання. Прийняття рішення про гіпотезу (підтвердження, спростування). Рівень значимості при підтвердженні альтернативної гіпотези. Помилки першого і другого роду при перевірці статистичних гіпотез. Можливості генералізації даних вибіркового дослідження на популяцію. Фактори, що обмежують генералізацію: біологічні, соціокультурні. Форми подання результатів дослідження: графічна, символічна, вербальна.

Вимоги до наукового тексту. Структура статті та вимоги до її оформлення. Основні вимоги до наукового тексту. Варіанти текстового подання наукових результатів: тези наукової доповіді, звіт про науково-дослідницьку роботу, стаття в науковий журнал або в збірник наукових праць, наукова монографія. Стандарт оформлення статті. Структурні елементи наукової статті. Специфіка оформлення результатів теоретичного і емпіричного дослідження.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНИКІВ

Рівень професійної компетентності вступників оцінюється за 200-бальною шкалою. Виділені такі рівні компетентності.

I рівень – початковий. Відповіді вступника на теоретичні питання елементарні, фрагментарні, зумовлюються початковими уявленнями про сутність психолого-педагогічних та методичних категорій. У відповідях на практичні та творчі завдання вступника не виявляє самостійності, демонструє невміння аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення.

II рівень – середній. Вступник володіє певною сукупністю теоретичних знань, практичних умінь, навичок, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання.

III рівень – достатній. Вступник знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень.

IV рівень – високий. Передбачає глибокі знання з педагогіки, психології та методик дошкільної освіти, ерудицію, вміння застосовувати знання творчо, здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі, самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію. Відповідь вступника свідчить про його вміння адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо.

**Таблиця відповідності
рівнів компетентності значенням 200-бальної шкали оцінювання
відповідей вступників під час фахового випробування**

Рівень компетентності	Шкала оцінювання	Національна шкала оцінювання
1	2	3
Початковий відповіді вступника невірні, фрагментарні, демонструють незрозуміння програмового матеріалу в цілому.	0-99	незадовільно
Середній відповіді вступника визначаються розумінням окремих аспектів питань програмного матеріалу, але характеризується поверховістю та фрагментарністю, при цьому допускаються окремі неточності у висловленні думки.	100-149	задовільно
Достатній відповіді вступника визначаються правильним і глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу, але при цьому допускаються окремі неточності не принципового характеру.	150-179	добре
Високий відповіді вступника визначаються глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу.	180-200	відмінно

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баклицький І. О. Психологія праці: Підручник. 2-ге вид., перераб. і доп. Київ : Знання, 2008. 655 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. для студ. вищ. навч. закл. [3-тє вид.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
3. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Академвидав, 2009. 463 с. - (Альма-матер).
4. Галян О.І. Експериментальна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 400 с.
5. Горкавий В. К., Ярова В.В. Математична статистика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Професіонал, 2004. 378 с.
6. Дуткевич Т. Загальна психологія: теоретичний курс. Київ: Центр навч.літератури, 2019. 388 с
7. Кокун О. М. Психофізіологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр навч. л-ри, 2006. 181 с.
8. Коренчук Л. П., Мосійчук Т.М. Основи математичної статистики у психології. Модулі Рівне, 2007. 24 с.
9. Корольчук М. С. Психодіагностика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ельга : Ніка-Центр, 2005. 396 с.
10. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник. 3-тє вид. Київ: ЦУЛ, 2019. 272 с.
11. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія : навч. посібник. Київ, 2019. 360 с.
12. Моргун В. Ф. Основи психологічної діагностики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Слово, 2009. 460 с.
13. Москаленко В. В. Соціальна психологія Київ: ЦНЛ, 2005. 624 с.
14. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія Київ : Академвидав, 2005. 446 с.
15. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Талком, 2018. 580 с
16. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. Київ: Кондор, 2012. 576 с..
17. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2011. 469 с.
18. Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Суми : Університетська книга, 2009. 440 с.
19. Савчин М. Загальна психологія: підручник. Київ: ВЦ "Академія", 2018. 344 с.
20. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
21. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Київ: Главник, 2006. 143 с.
22. Філіппов М. М. Психофізіологія людини : навч. посіб. Київ: МАУП, 2006.
23. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2018. 246 с

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС

1. <http://stud.com.ua>
2. <http://www.info-library.com.ua>
3. <http://westudents.com.ua>
4. <https://pidruchniki.com.ua>
5. <https://samorozvytok.info>
6. <https://psychologiya.com.ua>
7. <https://psychologiya.org.ua>
8. <https://subject.com.ua>